

versiune electronica <http://arheologie.ulbsibiu.ro/>

CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI

GHEORGHE LAZAROVICI

**ARHITECTURA NEOLITICULUI ȘI EPOCII
CUPRULUI DIN ROMÂNIA**

**I
Neoliticul**

versiune electronica <http://arheologie.ulbsibiu.ro/>

versiune electronica <http://arheologie.ulbsibiu.ro/>

ACADEMIA ROMÂNĂ | - FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE

CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI

GHEORGHE LAZAROVICI

ARHITECTURA NEOLITICULUI ȘI EPOCII
CUPRULUI DIN ROMÂNIA

I

Neoliticul

TRINITAS
IA{I, 2006

BIBLIOTHECA ARCHAEOLOGICA MOLDAVIAE IV

Ediderunt
VICTOR SPINEI et VIRGIL MIHAILESCU-B-RLIBA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA

Arhitectura neoliticului și epocii cuprului în România/

Comelia-Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici -

Iași: Trinitas - Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 2006 -

2 vol.

ISBN (10) 973-7834-72-0; ISBN (13) 978-973-7834-72-0

Vol. 1 - Bibliogr. - ISBN (10) 973-7834-73-9 ;

ISBN (13) 978-973-7834-73-7

I. Lazarovici, Gheorghe

903'643'(498)

903'637'(498)

TRINITAS, 2006
ISBN (10): 973-7834-73-9
ISBN (13): 978-973-7834-73-7

© Institutul de Arheologie Iași
Str. Lascăr Catargi, Nr. 18, 700107, Iași, România
Tel/Fax: 004-0232-211910

SUMAR

Cuvânt înainte	15
Prescurtări uzuale	17
CAPITOLUL I. PRIMELE CONSTRUCȚII	19
Arhitectura mezolitică	23
Dubova, perioada epipaleolitică	24
Arhitectura neoliticului preceramic [și neoliticului timpuriu din Anatolia]	26
Arhitectura de apărare	27
Arhitectura civilă	27
Arhitectura religioasă	28
Arhitectura mezolitică din Egeea [și sudul Balcanilor]	35
Cicladele	35
Grecia continentală	37
Arhitectura mezolitică târzie din regiunea dunăreană	37
Cultura Lepenski Vir – Schela Cladovei	37
Generalități	38
Cronologia [și geneza]	40
Arhitectura	42
Locuințele	48
Vetrele [și cuptoarele]	52
Viața spirituală legată de arhitectură	53
Sculpturile	55
Mormintele	56
CAPITOLUL II. ARHITECTURA NEOLITICULUI TIMPURIU	58
Generalități. Terminologie	58
Originea neoliticului timpuriu	58
Cronologia, evoluția [și periodizarea]	60
Migrația	61
Difuziunea	62
Sisteme cronologice	63
Periodizarea	64
Faza I	64
Fazele II-IV	66
Cronologia absolută	68
Prezentarea generală a culturii Starčevo-Criș	69
Forma [și tipul așezărilor]	70
Centru de așezare	72
Amplasarea siturilor	74
Dimensiunile așezărilor	78
Roirea așezărilor	80
Ocupații dominante în alegerea locului așezării	81
Evoluția unui sit	82
Orientarea locuințelor	87
Tipurile de locuințe	88
Bordeiul	88
Semibordeiul sau locuința semiadâncă	96
Locuințele de suprafață	99
Coliba	99
Locuințele cu o încălțare	101
Tehnica [și spațiul de construcție]	102
Locuința cu mai multe încălțări	104
Folosirea [și amenajarea interiorului]	107
Instalațiile de foc	107
Cuptoarele	107

Resturile	108
Vetrele	108
Gropile	110
Alte instalații	110
Luturile	111
Funcționalitatea unor construcții	111
Construcții [i ritualuri de cult	111
Ritualuri de fundare	112
Ritualuri de abandonare	112
Fortificațiile neolitice	113
Concluzii	115
CAPITOLUL III. ARHITECTURA NEOLITICULUI DEZVOLTAT (I MIJLOCIU)	117
Definirea neoliticului dezvoltat [i mijlociu din România. Sistemele folosite	117
Sistemul Gh. Lazarovici – W. Schier	117
Sistemul M. Garasanin, Vin. a. – Turda[.....	119
Neoliticul târziu (dup\ unii eneoliticul timpuriu)	120
a) Cultura Vin. a.	121
Date generale	121
Originea [i r\spândirea	121
Evoluția	122
Stratigrafia [i cronologia	123
Arhitectura vin.ian\ timpurie	129
A[ezurile	130
Organizarea a[ezurilor	130
Amplasarea a[ezurilor	135
Locuințele	142
Evoluția sistemului arhitectural	142
Studii de caz	142
Bordeiul. Studii de caz - Gornea	143
Tipurile de bordeie	143
Profilul bordeielor	144
Dimensiunile bordeielor	144
Suprafața [i habitatul în bordeie	145
Elemente arhitectonice în bordeie	146
Orientarea bordeielor	149
Târria	149
Bordeiul 27 de la Balta S\rat\	150
Semibordeiul	150
Locuințele de suprafață\	152
Zorlenju Mare. Nivelul 7, Vin. a. A3/B1 timpuriu	152
Nivelul 6a, Vin. a. B1	152
Sanctuarul	153
Nivelul 6b, Vin. a. B1	156
Nivelul 5, Vin. a. B1/B2	157
Nivelul 4, Vin. a. B2	157
Nivelul 3, Vin. a. B2-C (C1 la Schier)	158
Nivelul 2, Vin. a. C2	159
Nivelul 1, Vin. a. C3 retardare	160
Balta S\rat\. Studiu de caz	161
Balta S\rat\ (II) locuințele dintre 1,05-0,70 m, nivel 2a-2b, Vin. a. B1	162
Construcția 26, etapa BS II, Vin. a. B1	163
Locuința 28	166
Groapa de fundare din L28	167
Balta S\rat\ locuințele din nivel 2c, Vin. a. B1/B2. Locuința 18	168
Obiceiuri de fundare	170
Depuneri rituale în vremea funcționării. "Groapa cupelor"	171
Războiul de Jesut	172
Abandonarea locuinței	173
Balta S\rat\ 3 (III) locuințe în retardare, nivelele 3a/3b	174

Locuința 25	175
Balta Sărat, resturi de locuințe, nivel 3b, Vin. a.C1 (B2/C, în retardare)	178
Scurte concluzii privind arhitectura vin.ian	179
Coliba	179
Locuința mică [i mijlocie	180
Structuri de pereți	180
Podelele suspendate	182
Locuința mare sau cu mai multe încăperi	184
Locuințele mari, cu mai multe încăperi	184
Atelierul ceramic	185
Instalații interioare	187
Banchete, paturi	187
Războaie de Jesut	188
Casete	188
Plăci pe podea	188
Cuptoarele	189
Vetrele	190
Gropile	191
Gropi rituale, gropi de ofrandă	191
Gropile de stâlp	193
Fortificațiile	193
Gornea	193
Liubcova	194
Arhitectura religioasă	195
Megaronul de la Vin. a.	195
Sanctuarul de la Kormadin	196
Groapa rituală sau mormântul de la Tărtăria	198
Localizarea gropii rituale [i a mormântului	199
Caracterul gropii rituale, ritualul [i detalii privind mormântul	200
Analizele antropologice	201
Condițiile de descoperire	201
Studiul geologic al tăblițelor	202
Studiul stării obiectelor din inventarul gropii rituale	203
Ruperea sau spargerea rituală	203
Rolul tăblițelor	204
Datele radiocarbon	205
Semnificația ritualului de îngropare	207
b) Cultura Banatului	208
Denumirea	208
Originea	208
Răspândirea	210
Cronologia [i evoluția	210
Așezările	214
Complexe din faza I-a a culturii Banatului	216
Locuirea de la Parța	217
Arhitectura nivelului 7a	218
Locuințele	220
Bordeiele, tipologie, suprafața	220
Locuințele, suprafața lor	221
Intrarea [i tinda	222
Tipurile de locuințe	223
Tipuri de structură [i pereți	224
Tip de fundație	224
Structura de bază, interioară pentru acoperiș	225
Studii de caz	226
Arhitectura nivelului 7b	228
Tipurile de locuințe	229
Arhitectura nivelului 7c-6	232
Locuințele	233
Tinda	233

Studii de caz. Locuin]ele pe pari – palafitele	233
Nevoia acestui tip de construc]ii	233
Studii de caz. „Blocul” de locuin]e, nivelele 7c-6	237
„Blocul” L4, L9	237
„locul” L40-L43	241
Locuin]a 40	241
Parterul	241
Etajul	242
Locuin]a 42	246
Locuin]a 16_43	248
„Blocul” 151-154	252
„Blocul Casa Cerbului”	254
-nc\perea A (P129).....	254
-nc\perea B.....	254
-nc\perea C	256
-nc\perea D	257
„Blocul Casa cuptorului”	266
„Blocul Casa taurului”	271
Locuin]a 126	271
Locuin]a 136A.....	272
Locuin]a 136B.....	273
Arhitectura nivelului 5 (Cultura Banatului IIC)	274
Zona central\	274
Etapa 5	275
Principalele tipuri de locuin]e ale culturii Banatului	279
Bordeiul	280
Coliba	280
Coliba rotund\ sau poligonal\, cortul	282
Semibordeiul	282
Locuin]a cu o singur\ inc\pere	283
Locuin]a cu tind\ exterior\	283
Locuin]a cu o inc\pere [i separeu	284
Locuin]a cu dou\ inc\peri	285
Studiu de caz. Locuin]a 17	285
Locuin]a cu etaj [l podeaua suspendat\	287
„Blocul” de locuin]e	291
Arhitectura interiorului	292
Cuptoarele	292
R\zboiul de]esut	293
Casetele pentru cereale	293
Râ[ni]ele	294
B\nci, pat, podium	295
Silozul împletit, nivel 7c-6	295
Sisteme de construc]ie [i materialele	296
Fundajiile.....	296
Pere]ii	297
Podelele	298
Podelele suspendate	298
Arhitectura religioas\	300
Sanctuarul 1	301
Generalit\]i [i observa]ii	302
Amplasarea	303
Altarul A.....	304
Casetă de vest sau masa-altar B.....	304
Coloana.....	305
Altarul C.....	305
Groapa 63	306
Sanctuarul 2	310
Descoperire [i datare	310
Amplasare, orientare, dimensiuni	310

Ofrande înainte de construirea statuii	312
Planul Sanctuarului 2 [i evolu]ia lui	313
Înc\perea de r\s\rit	314
Statuia monumental\	314
Construc]ia statuii monumentale	315
Construc]ia soclului	319
Semnele de pe soclu [i semnifica]ia lor	319
Tav\ soclu	320
Restaurarea [I transportul soclului	320
Intrarea de est [i "vitrina"	320
Interiorul intr\rii, peretele de est	322
Vatra tav\ sud	323
Altarul D	324
Cupa de sânge	325
Obiectele	325
Înc\perea de apus	328
Masa-altar A	329
Masa-altar B sau caseta B	332
Masa-altar C sau caseta C	333
R\zboiul de Iesut	333
Luna [i Soarele	334
Construc]ii sociale, de cult, din afara sanctualelor	337
Casa Tribului sau bar\ (P20)	337
Locuin]a 8. Cas\ de preot ? sau a celor care serveau Sanctuarul 2	342
Ofrande de fundare	350
Altarul 1 de sud, Sanctuarul 1	350
Altarul de est	351
Altarul 2 de sud	351
Altarul casnic din P126, nivel 5	352
Bucraniile [i coloanele	355
Vatra de veghe	357
Ritualuri de cult, ritualuri de fundare	357
Bothros-urile	358
Groapa 121	358
Pu]urile [i pu]urile rituale	358
Pu]ul 1, Groapa 9	358
Par]a - <i>La vaci</i> ({aito])	359
Pu]ul 2	360
Locuin]a 117	360
Depozitul ceramic	360
„Groapa de de[euri ”	361
Sceptrul	363
Fortifica]iile	364
Palisadele	366
{ an]urile	367
Reconstituirea sistemului de fortificare	369
c) Grupele culturii Banatului	371
Arhitectura grupului Matejski Brod	371
A[ez\rile [i locuin]ele	372
Grupul Bucov\]. Denumirea [i originea	375
S\p\turile	377
Bucov\] I	379
Stratigrafia	379
Bucov\] Ia	379
Complexele	379
Bordeiul 1	380
Bordeiul 5	380
Groapa 16	381
Groapa 8	381
Groapa 15	381

Bordeiul 16	382
Bordeiul 17	382
Bucov\] Ib (nivel 4/1973)	382
Complexele	382
Locuin]a 1b	382
Locuin]a 2	384
Locuin]a 3	384
Bucov\] Ic	384
Complexele	384
Ceramica grupelor culturii Banatului	385
Bucov\] II	386
Fortifica]ia cu perete de lut	387
Bucov\] III	387
d) Cultura Dude[ti – Vin.a.	388
Cronologia relativ\ [i absolut\	389
A[ez\riile	391
Complexele de locuire	393
Bordeiele	393
Amenaj\ri interioare in bordeie	397
Locuin]e de suprafat\	397
Amenaj\ri interioare	400
Vetre	400
Lavi]e	401
Locuri pentru r[anit	401
R\zboi de]esut	401
Cuptoare de ars ceramica	401
e) Complexul Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nou\ - Zau - Iclod – Suplac	404
Denumirea	404
R\sp[ndirea	406
Originea [i evolu]ia	407
Faza I-a	408
Faza a II-a	410
Grupul Cluj - Pericei - Suplac - Iclod	410
Cluj-Monumentul Memorandi[tilor. Date statistice	411
Grupul Cheile Turzii	415
Grupul Lumea Nou\	419
A[ez\ri [i fortifica]ii	424
Locuin]ele [i gropile	426
Complexele de la Lumea Nou\	428
Descoperirile de la Zau de C[mpie. Studii de caz	429
Stratigrafia	431
Cronologia absolut\	431
Palisada	434
Locuin]ele	435
Bordeiul 5	436
Alte gropi	437
Via]a spiritual\ [i ritualuri	437
Ritualuri de fundare pentru a[ezare [i locuin]\	438
Mormintele	439
f) Grupul Pi[colt	441
Denumirea	441
Originea [i evolu]ia	441
R\sp[ndirea	441
Cronologia relativ\	442
A[ez\riile	444
Locuin]ele	444
Bordeiele	445
Halmeu – Vam\, studiu de caz	447
Locuin]ele	448
Gropile	448

San]uri de ap\rare?	448
g) Cultura Hamangia	449
Originea [i aria de r\spândire	449
Periodizarea	449
Cronologia relativ\ [i absolut\	449
A[ez\rile	450
Locuin]ele	452
Bordeiul	452
Semibordeiele	454
Gropile pentru lut [i gropile menajere	454
Locuin]ele de supraf]\	455
Construc]ii cu caracter de cult	457
h) Cultura ceramicii liniare cu note muzicale	461
A[ez\rile	463
Durata [i tipurile a[ez\rilor	465
Organizarea a[ez\rilor	465
Locuin]ele	467
Gropi de lut #„Locuin]ele adâncite”	467
Amenaj\ri exterioare	472
Locuin]ele de supraf]\	473
Amenaj\ri interioare în locuin]e	475
Ateliere	475
CAPITOLUL IV. ARHITECTURA NEOLITICULUI TÂRZIU	477
a) Vin. a târzie	477
Studii de caz	479
Uivar	480
Sistemele de fortifica]ie	480
Locuin]ele	484
Zona Par]a	487
Par]a, a[ezările 2-5	487
Par]a, tell 2	489
Par]a, tell 1	489
Par]a, a[ezarea 5	490
Hodoni	491
Opovo	492
Vr ac – At	495
Rolul grupului Foeni [i leg\turile cu Vin. a.C	496
Gomolava	498
Chi[oda	502
Liubcova	502
Sanctuale [i altare casnice	504
Sistemul de fortifica]ie	506
Rast. Studiu de caz	506
b) Cultura V\dastra	509
Originea [i aria de r\spândire	509
Cronologia relativ\ [i absolut\	509
A[ez\rile	510
Fortifica]iile	510
Complexele de locuit	511
Bordeiele [i gropile	511
Locuin]ele de supraf]\	512
Amenaj\ri interioare	514
Vetre exterioare [i gropi de ars ceramica	514
c) Cultura Boian	515
Originea [i cronologia	515
Evolu]ia [i r\spândirea	516
A[ez\rile	516
A[ez\ri fortificate	516
Radovanu. Studiu de caz	522
Complexele de locuit	523

Bordeiele	523
Amenaj\ri interioare	525
Locuin]ele de suprafaj\	526
Colibele	526
Locuin]ele de suprafaj\ pe structuri orizontale	527
Locuin]ele de suprafaj\ cu gropi de pari	528
Locuin]ele de suprafaj\ pe structuri orizontale cu podea platform\ din lemn [l lut	529
Amenaj\riile interioare	530
Vetrele	531
Cuptoarele	531
Prispele	531
Lavi]e.....	532
Locuri de r\nit	532
Amenaj\ri exterioare locuin]elor	532
Vetre exterioare	532
Cuptoare	532
Construc]ii de cult	532
Sanctuarul de la C\scioarele – Ostrovel	534
Coloana mic\ [i cea mare	537
Banca sau masa altar	538
St\lpii [n num\r de 7 [i 6	539
R\ni]a	540
Pere]ii picta]i	541
Machete de locuin]e [i de cuptoare	541
d) Cultura Precucuteni	544
Originea [i evolu]ia	544
R\sp\ndirea	546
A[ez\rile	546
Locuin]ele.....	549
Bordeiele	549
Semibordeiele	550
Amenaj\ri interioare.....	551
Locuin]ele de suprafaj\	552
Coliba	552
Locuin]ele de suprafaj\ pe structuri orizontale	552
Locuin]ele de suprafaj\ cu [an] de funda]ie [i gropi de st\lpi	553
Amenaj\ri interioare.....	554
Locuin]ele de suprafaj\ cu gropi de st\lpi.....	555
Amenaj\ri interioare.....	556
Locuin]ele de suprafaj\ pe structuri orizontale cu platform\	556
Amenaj\ri interioare.....	559
Ateliere.....	559
Alte amenaj\ri din a[ez\rile	560
Gropile.....	560
Ritualuri de fundare.....	561
Sanctuare [i complexe de cult	561
Depuneri rituale	566
Fortifica]iile culturii Precucuteni	566
e) Grupul cultural Turda[.....	568
Originea [i momentul form\rrii grupului Turda[.....	568
Stratigrafia [i cronologia	571
A[ez\rile grupului Turda[.....	573
Turda[. Stratigrafia	574
Or\[tie	576
T\ula[(T\uala[)	577
Mintia	578
Valea Nandrului	579
Zla[ti – Gruiful lui Mo[.....	579
Pe[tera Cauce	580
Complexele de locuit	582

Turda[. Studiu de caz	582
Bordeiele [i gropile	582
Or\[tie	583
Altele	585
Locuin]ele	586
Locuin]ele de la Turda[.....	586
Locuin]ele de la Or\[tie	587
Problema machetelor	589
Sisteme de fortifica]ie	592
Ritualuri de fundare [i cenotafurile	594
f) Cultura Tisa	596
Originea [i r\spândirea culturii Tisa	596
Evolu]ia, cronologia [i stratigrafia	596
A[ez\rile	597
Locuin]ele	598
g) Grupul Suplac	602
Generalit\]i despre sta]iune	602
Prospect\rile	603
Amplasarea sta]iunii	604
Stratigrafia	605
Stratigrafia vertical\	605
Stratigrafia orizontal\	605
A[ez\rile	607
Locuin]ele de suprafa]\	608
Vetrele	614
Bordeiele	616
Alte complexe	618
{ an]ul neolitic	619
Gropile	619
Gropi din neoliticul mijlociu	620
Gropi din neoliticul târziu	620
Concluzii	621
h) Grupul Iclod	623
Evolu]ia [i cronologia	623
A[ez\rile	625
Studiu de caz. Iclod	626
Locuin]ele	626
Bordeiul [i semibordeiul	627
Locuin]ele de suprafa]\ [i colibe	630
Gropile	631
Sistemele de fortifica]ii	633
Prospect\rile	634
{ an]urile	635
Palisadele	638
Foi[oarele	639
Fund\tura	639
}aga. Studiu de caz	640
Stratigrafia	644
Prospect\rile	644
Bordeiele [i semibordeiele	646
Locuin]ele de suprafa]\	648
Sistemele de fortifica]ie	655
{ an]urile de ap\rare	655
Palisadele	660
Foi[orul	662
Table of contents	663
Summary	672
Figure Explanation	684
Bibliografie	698

Mulțumim

Fundației Rockefeller
pentru sprijinul acordat la
realizarea acestui proiect
și pentru rolul ei în
promovarea și susținerea
investigării diversității
culturale

Autorii